

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ СОҒЛИҚҚА
ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАРНИНГ УМУМИЙ
ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Мустофақулов Бобур Асрор ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Хуқуқбузарликлар
профилактикаси фаолияти кафедраси ўқитувчиси, капитан

Мартабалиева Муштарий Бахтиёржон қизи

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси кундузги таълим
Хуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти ихтисослиги
бўйича таълим олаётган 3-ўқув курси 315-ўқув гуруҳи

курсанти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17751764>

ARTICLE INFO

Received: 11th November 2025

Accepted: 12th November 2025

Published: 28th November 2025

KEYWORDS

профилактика
инспектори, соғлиққа қарши
жиноятлар, соғлиққа қарши
хуқуқбузарликлар умумий
профилактикаси,
хуқуқбузарликлар
профилактикаси.

ABSTRACT

Ушбу мақолада профилактика
инспекторларининг соғлиққа қарши жиноятларнинг
умумий профилактикаси бўйича ишлаш тартиби,
асосий йўналишлари, маҳаллада соғлиққа қарши
жиноятларнинг умумий профилактикасини амалга
ошириладиган чора-тадбирлари ҳақида сўз
юритилади.

Хуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ислохотларнинг кенг кўламда амалга оширилиши жараёнида унинг моддий техник таъминотини яхшилаш, замонавий алоқа воситалари билан таъминлаш борасида катта ҳажмдаги ишлар олиб борилмоқда, шу билан бирга мазкур соҳани малакали кадрлар билан таъминлаш юзасидан ҳам алоҳида вазифалар белгиланиб, ходимларни тайёрлаш қайта тайёрлаш, уларнинг касбий кўникмаларини шакллантириш чора-тадбирлари белгилаб берилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар хуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сонли Фармонида ички ишлар органларининг фаолиятида мавжуд 9 та камчилик ва уларни бартараф этиш юзасидан вазифалари аниқ белгилаб берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев “Агар ҳамма бирдек жон куйдириб, оилалар муаммоларидан тўлиқ хабардор бўлиб, уларни ҳал этишга кўмаклашган, жиноятчиликнинг барвақт олдини олганда эди, бугун натижалар умуман бошқача бўларди. Афсуски, жиноятчиликка қарши курашишда ҳалигача эскича ишлаш

тизимидан воз кеча олмаяпмиз. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар бу фаолиятга қўрсаткичларни олдинги давр билан таққослаш орқали баҳо бериб келмоқда. Аслида битта бўлса ҳам жиноят бўлгани ҳаммамизни ташвишга солиши керак¹, деб бежизга таъкидламаганлар.

Хусусан, аҳолининг ҳуқуқий ва маънавий тарбиясини юксалтириш, уларнинг қонуларга ҳурмат қилиш ва унга амал қилиш руҳида тарбиялаш юзасидан олиб бориладиган ҳуқуқбузарликларнинг умумий тартибдаги профилактик чора-тадбирлари катта ўринга эгади. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғриси да»ги 2014 йил 14 май қонуни ўзига хос ўринга эга бўлиб, у ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги муносабатларни комплекс жиҳатдан тартибга солувчи ҳуқуқий асос ҳисобланади. Ушбу қонунга асосан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – бу ҳуқуқ тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек уларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизимидир².

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 май қонунининг 3-боби Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси деб белгиланган. Ушбу қонуннинг 22-моддасида Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси тушунчаси келтирилган.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасаларнинг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасидир³.

Ушбу қонуннинг 23-моддасида Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси чора-тадбирлари белгиланган.

Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси чора-тадбирлари қуйидагилардан иборат:

ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

аҳоли ўртасидаги ҳуқуқий тарғибот;

ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш.

Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси қонунчиликка мувофиқ бошқа чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 27 июль куни жиноятчиликнинг олдини олиш, давлат идоралари ва жамиятнинг бу борадаги масъулиятини ошириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида сўзлаган нутқидан. <https://xs.uz/uzkr/post/videoselektor-iivbuyicha>.

² 10 Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2014. – №20. – 221-м.

³ Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғриси да»ги қонуни <https://lex.uz/docs/2387357#2387563>.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг Махсус қисмининг II боби Соғлиққа қарши жиноятларга бағишланган бўлиб ушбу бобда жиноят кодексининг 104-111-моддаларни ўз ичига олади. Ушбу моддалар соғлиққа қарши жиноятлар ҳисоланади⁴. Булар қуйидагилар ҳисобланади.

104-модда. Қасддан баданга оғир шикаст етказиш.

105-модда. Қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш.

106-модда. Кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан баданга оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш.

107-модда. Зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан баданга оғир шикаст етказиш.

108-модда. Ижтимоий хавfli қилмиш содир этган шахсни ушлашнинг зарур чоралари чегарасидан четга чиқиб, баданга қасддан оғир шикаст етказиш.

109-модда. Қасддан баданга енгил шикаст етказиш.

110-модда. Қийнаш.

111-модда. Эҳтиётсизлик орқасида баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказиш⁵.

Профилактика инспекторлари юқорида кўрсатилган Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексининг 104-111-моддаларида⁶ кўрсатилган жиноятни содир этилишини олдини олиш мақсадида соғлиққа қарши жиноятларнинг умумий профилактикаси бўйича давлат дастурлари ва ҳудудий дастурларини ишлаб чиқилишида иштирок этади ва ҳуқуқий тарғибот ўтказиши ҳамда соғлиққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш бўйича тақлимномалар киритади.

Ҳуқуқбузарликларнинг соғлиққа қарши умумий профилактикасининг чоратадбирлари ва усулларининг кўплиги ҳамда турли-туманлиги уларни тўлиқ таснифлаш, санаб ўтиш ва таҳлил қилиш имконини бермайди. Бу ўринда ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасининг ўзига хос хусусиятларига баҳо бериш аҳамиятлидир, бунда ушбу турдаги профилактиканинг объектларининг ўзига хослигига эътибор қаратилади. Хусусан, ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасининг объекти - кенг жамоатчиликдир ва бунда алоҳида шахслар танлаб олинмайди. Масалан, маҳалла аҳолиси, меҳнат жамоалари (корхона, муассаса, ташкилотлар ходимлари), вояга етмаганлар жамоаси (мактаб, коллеж ва академик лицейлар), ёшлар жамоаси ва бошқалар. Бунда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси барчага бир ҳил равишда етказиб берилади ва таъсир доираси кенгроқлиги билан ажралиб туради. Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасининг қуйидаги асосий иккита йўналиши мавжуд: Биринчидан, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва унга имкон берган шароитларни аниқлашга қаратилган усуллар ташкил қилади. Ушбу усулларнинг хусусияти шундаки, улар бевосита профилактик самара бермайди (ва бериши ҳам керак эмас). Шунга қарамай, ушбу усулларнинг ҳуқуқбузарликларни олдини олиш фаолиятининг пировард мақсадларига эришишдаги ўрни ва аҳамиятини кадрламаслик хато бўлади. Чунки бу жараёнда ҳудуддаги ёки маълум бир гуруҳлар ўртасидаги муаммолар, низолар ва ҳуқуқбузарликларнинг умумий кўриниши таҳлил этилади. Иккинчидан, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш

⁴ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. <https://www.lex.uz/acts/111453>.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. <https://www.lex.uz/acts/111453>.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. <https://www.lex.uz/acts/111453>.

сабаблари ва унга имкон берган шароитларни бартараф этишга бевосита қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш киради, масалан учрашув, маъруза, тарғибот-ташвиқлот ва шу каби чора-тадбирлар амалга оширилади⁷.

Профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасининг бошқа турларидан фарқига эътибор қаратиш лозим. Масалан, бошқа профилактиканинг бошқа турлари чора-тадбирлари аниқ бир ҳуқуқбузарликларни бартараф этишга қаратилган бўлса, ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси чора-тадбирлари кўп мақсадли хусусиятга эга бўлади, масалан фуқароларнинг маънавий-ҳуқуқий тарбиясини шакллантириш, уларни қонун ва қонун ости ҳужжатларига риоя қилиш борасидаги тушунчаларини ошириш ҳамда уларнинг фаоллигини ошириш орқали келгусидаги ижтимоий муҳим натижаларга эришиш мўлжалланади. Профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактик фаолияти бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган ижтимоий вазифалардан ташкил топган.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш жоизки профилактика инспекторлари соғлиққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси доирасида чора тадбирларни маҳалласида ҳар бир хонадонга бирма бир кириб маҳаллабай, хонадонбай ишларни манзилли ташкиллаштира ва ҳар бир маҳалла фуқаросига етиб бориб соғлиққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси тушунтирилса маҳаллада битта ҳам жиноят бўлмайди. Бу еса профилактика инспекторининг ўзининг функционал вазифасини сидқидилдан бажарилганлигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 27 июль куни жиноятчиликнинг олдини олиш, давлат идоралари ва жамиятнинг бу борадаги масъулиятини ошириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида сўзлаган нутқидан. <https://xs.uz/uzkr/post/videoselektor-iivbuyicha>.
2. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2014. – №20. – 221-м.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғриси да»ги қонуни <https://lex.uz/docs/2387357#2387563>.
4. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. <https://www.lex.uz/acts/111453>.
5. Ички ишлар органлари профилактик фаолияти дарслигидан.
6. Mayor, Atazhanov O'tkir Mamatsalaeovich. "ichki ishlar organlari profilaksiya inspektoriy inspektorlari mahalla fuqarolar yiginlaridagi hisobot berish faolyatining huquiy asoslari tahlili." *Yangi asr innovatsiyalari jurnali* 11.6 (2022): 117-121.
7. Bobur, Mustofaqulov, Asror o'g'li, Niyatullo Jahongir o'g'li Ahmadqulov. "muhim siyosatdan kasallik inspektorlarini oldini olish". *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies* 2.2 (2024): 58-62..
8. ugli G'ofurov, A. A., & o'g'li Mustofaqulov, B. A. (2024 yil, dekabr). huquqchilik profilaktikasi xizmatinda kadrlarni ta'lim olishning samarali tizimini takmonlash. xalqaro ilmiy konferensiyada "ilmiy ilmlar va innovatsion yundashishlari" (1-jild, 2-son, 16-22-betlar).
9. Bobur, Mustofaqulov, Asror O'g'li va Asadbek Abror O'g'li Abduxalilov. "muhim hodisa bo'lgan holda kasallikning muhimligini tekshirishni profilaktikasi". *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies* 2.1-2 (2024): 130-136.
10. Мустофақулов Б. А. Ў., Эшонқулов Ё. Х. Ў. ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш фаолиятини такомиллаштириш // *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*. – 2025. – Т. 2. – №. 4. – С. 126-132.

⁷ Ички ишлар органлари профилактик фаолияти дарслигидан.